

Zasady latynizacji pisma japońskiego

Pismo japońskie jest systemem mieszanym, sylabiczno-ideograficznym, złożonym z trzech rodzajów znaków – ideogramów chińskich zwanych *kanji* oraz liter sylabicznych należących do sylabariuszy *hiragana* i *katakana*, zwanych łącznie *kana*. W nazewnictwie geograficznym nazwy rodzime i liczne w japońszczyźnie nazwy pochodzenia chińskiego, zaadaptowane fonetycznie i określane jako wyrazy sinojapońskie, używane są na ogół w zapisie znakami chińskimi. Niektóre morfemy gramatyczne i słowotwórcze zapisywane są sylabicznymi literami *hiragany* bądź *katakany*; ten drugi sylabariusz służy także do zapisu wyrazów ksenojapońskich, czyli zapożyczonych z innych języków obcych. Sylabariusz *hiragana* służy również jako transkrypcja fonetyczna ułatwiająca odczytywanie ideogramów chińskich, wykorzystywanych do zapisu nazw własnych osobom nie znającym indywidualnych i regionalnych zwyczajów nazewnictwa. Sylabariusz *katakana* spełnia czasami funkcję, którą w alfabecie łacińskim pełni kursywa. Obok tego używany jest on także jako transkrypcja fonetyczna wymowy znaków chińskich.

Znaki *kanji* w nazwach geograficznych mogą być odczytywane na sposób rodzimy, czysto japoński, bądź też na sposób sinojapoński, np. znak 山 (o znaczeniu ‘góra’) w nazwie miasta *Yamagata* jest odczytywany na sposób rodzimy jako *yama*, gdyż cały ten wyraz złożony jest z elementów czysto japońskich: *yama* oraz *kata*, natomiast w wyrazie *sanmyaku* ‘łańcuch górski’ ten sam znak czytany jest na sposób sinojapoński jako *san* (por. chińskie *shan*, sinokoreańskie *san*). Tak więc do poprawnego odczytania znaku *kanji* w każdej nazwie geograficznej potrzebna jest wiedza o tym, czy reprezentuje on morfem bądź wyraz rodzimy czy morfem sinojapoński. Dodatkową trudność stanowi także to, że sposób odczytywania znaków chińskich w toponimach japońskich jest często odmienny od powszechnie przyjętego standardu i dotyczy to zarówno wchodzących w skład nazwy morfemów rodzimych oraz sinojapońskich. Postać fonetyczna nazwy i jej postać graficzna nie pozostają często w bezpośrednim związku, gdyż nazwy miejscowe mają nie tylko charakter archaiczny lub dialektalny, ale też często zapisywane były na zasadzie dostosowywania kształtu graficznego do miejscowego zwyczaju nazewnictwa, niezależnego od normy ogólnojapońskiej. Wszystko to sprawia, że toponimy japońskie odznaczają się skrajnie posuniętą nieregularnością wymowy znaków chińskich i ich odczytywanie wymaga znajomości lokalnej tradycji nazewnictwa.

Choć znaków *kanji* jest ponad 50 000, to ich podstawowy zasób, przyjęty na potrzeby oświaty, liczy niecałe 2000, a znaki spoza tego zbioru w popularnych publikacjach (np. w prasie) zgodnie z zarządzeniem władz są na ogół podawane wraz z tzw. *furiganą*, czyli sposobem ich odczytywania w postaci umieszczonego nad danym znakiem zmniejszonego zapisu *kaną*. Pierwszym etapem latynizacji nazw japońskich jest zatem zawsze przejście z zapisu ideograficznego w *kanji* na zapis w piśmie sylabicznym *kana*.

Dla nazw geograficznych zapisywanych w oryginale pismem japońskim zalecany jest zmodyfikowany system latynizacji Hepburna ze znakami diakrytycznymi. Polska transkrypcja fonetyczna nie jest zalecana przy latynizacji japońskich nazw geograficznych.

Tabela latynizacji alfabetu hiragana

あ	い	う	え	お			
a	i	u	e	o			
か	き	く	け	こ	きゃ	きゅ	きょ
ka	ki	ku	ke	ko	kya	kyu	kyo

さ	し	す	せ	そ	しや	しゆ	しよ
sa	shi	su	se	so	sha	shu	sho
た	ち	つ ¹	て	と	ちや	ちゆ	ちよ
ta	chi	tsu	te	to	cha	chu	cho
な	に	ぬ	ね	の	にや	にゆ	によ
na	ni	nu	ne	no	nya	nyu	nyo
は	ひ	ふ	へ	ほ	ひや	ひゆ	ひよ
ha	hi	fu	he	ho	hya	hyu	hyo
ま	み	む	め	も	みや	みゆ	みよ
ma	mi	mu	me	mo	mya	myu	myo
や		ゆ		よ			
ya		yu		yo			
ら	り	る	れ	ろ	りや	りゆ	りよ
ra	ri	ru	re	ro	rya	ryu	ryo
わ				を			
wa				o			
ん							
n, n' ²							
が	ぎ	ぐ	げ	ご	ぎや	ぎゆ	ぎよ
ga	gi	gu	ge	go	gya	gyu	gyo
ざ	じ	ず	ぜ	ぞ	じや	じゆ	じよ
za	ji	zu	ze	zo	ja	ju	jo
だ	ぢ	づ	で	ど	ぢや	ぢゆ	ぢよ
da	ji	zu	de	do	ja	ju	jo
ば	び	ぶ	べ	ぼ	びや	びゆ	びよ
ba	bi	bu	be	bo	bya	byu	byo
ぱ	ぴ	ぷ	ぺ	ぽ	ぴや	ぴゆ	ぴよ
pa	pi	pu	pe	po	pya	pyu	pyo

うう	おう (おお)			いい
ū	ō			ii
くう	こう (こお)	きゆう	きよう	
kū	kō	kyū	kyō	
すう	そう	しゆう	しよう	
sū	sō	shū	shō	
つう	とう (とお)	ちゆう	ちよう	
tsū	tō	chū	chō	
ぬう	のう	にゆう	によう	
nū	nō	nyū	nyō	
ふう	ほう (ほお)	ひゆう	ひよう	
fū	hō	hyū	hyō	
むう	もう	みゆう	みよう	
mū	mō	myū	myō	
ゆう	よう			
yū	yō			
るう	ろう	りゆう	りよう	
rū	rō	ryū	ryō	
ぐう	ごう	ぎゆう	ぎよう	
gū	gō	gyū	gyō	

ずう	ぞう	じゅう	じょう
zū	zō	jū	jō
づう	どう		
zū	dō		
ぶう	ぼう	びゅう	びょう
bū	bō	byū	byō
ぶう	ぼう	びゅう	びょう
pū	pō	pyū	pyō

¹ pomniejszony znak *tsu* oznacza podwojenie spółgłoski znajdującej się po nim

² przed *y* lub *a*

Zapis określników rodzajowych

W licznych japońskich nazwach geograficznych występuje określnik rodzajowy. Jest on integralną częścią nazwy i w nazwach zapisanych pismem japońskim nie jest oddzielony od głównej części nazwy. W zapisie zlatynizowanym nie istnieją jedne ogólnie przyjęte zasady zapisu terminów rodzajowych. Najczęściej spotykany zapis tych terminów, zalecany także przez Komisję Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Gracami Rzeczypospolitej Polskiej, to zapis na trzy sposoby w zależności od rodzaju nazwy: jako osobny wyraz (pisany wielką literą), jeśli termin rodzajowy jest samoistnym wyrazem (np. Kazan Rettō); jako przyrostek poprzedzony dywizem (pisany małą literą), jeśli termin rodzajowy nie jest samoistnym wyrazem, tzn. nigdy nie występuje samodzielnie (np. Shimo-jima); jako przyrostek zapisany jako jeden wyraz wraz z główną częścią nazwy, jeśli główna część nazwy składa się z jednego znaku w piśmie japońskim (np. Ōshima).

Uprozczone zasady wymowy japońskiej

- *ch* wymawia się jak *ć* lub *ci*
- *dj* wymawia się jak *dźdź*
- *f* jest spółgłoską dwuwargową (w odróżnieniu od polskiej wargowo-zębowej)
- *g* wymawia się jak *g* lub *ng*
- *j* wymawia się jak *dź*
- *ō* wymawia się jak długie *o*
- *n* przed *m*, *b*, *p* wymawia się jak *m*
- *r* jest dźwiękiem nieznanym w języku polskim, choć przypomina polskie *r*, to jednak wymawiana jest bez wibracji języka, a przy jej artykulacji następuje tylko jedno lekkie uderzenie języka o krawędź dziąseł
- *sh* wymawia się jak *ś* lub *si*
- *ssh* wymawia się jak *śś*
- *tch* wymawia się jak *ćć*
- *ts* wymawia się jak *c*
- *ū* wymawia się jak długie *u*
- *w* wymawia się jak *u* lub *ł*
- *y* po spółgłoskach jako ich zmiękczenie, na początku spółgłoski wymawia się jak *j*
- *za* wymawia się jak *dza*

Oprac.: Romuald Huszcza